Atatürk'ün Hatay Davası

Ercan KARAKOÇ[*]

Özet: İskenderun Sancağı, Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmişti. İşgal sırasında Mustafa Kemal Paşa bölgede, Yıldırım Orduları Grup kumandanıydı. İskenderun, son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından ilan edilen Misak-ı Milli'ye dâhildi. Bu çalışmada, Misak-ı Milli sınırları içerisinde olmasına rağmen Fransa tarafından kontrol edilen İskenderun Sancağı'nın (Hatay'ın) Türkiye'ye katılması için izlenen dış siyaset ve stratejilere, özellikle de Atatürk'ün uluslararası konjonktürü iyi tahlil edip, Hatay davasına odaklanmasına ve bu davanın başarılı bir şekilde çözümü noktasında onun takip ettiği ve uyguladığı politikalara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: İskenderun, Misak-ı Milli, Ankara İtilafnamesi, Atatürk, Tayfur Sökmen, Abdurrahman Melek, Fransa.

> *"Türkiye için Hatay bir milli haysiyet ve gurur sorunu idi. Cumhuriyetin sınırlarını, Birinci Dünya Savaşı sonunda, Türklüğün en karanlık günlerinde, Milli Misak'la belirten Atatürk, yabancı unsurlarla meskûn İmparatorluk topraklarını ulusal topraklar dışında bırakmış; fakat Türklerin yaşadığı toprak parçalarını milli sınırlar içinde tutmayı, gerekirse almayı, şaşmaz bir ideal olarak benimsemişti."* (Erkin 1980: 87)

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu XX. yüzyıl başlarında, değişen siyasi ve ekonomik şartların yarattığı rekabet nedeniyle parçalanmanın eşiğine gelmişti. Devletin, Almanya ve müttefikleri safında I. Dünya Savaşı'na girmesi ve mağlup çıkması, adeta sonun başlangıcıydı. Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile Osmanlı toprakları yer yer işgal edilmeye başlandı. Uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalan İskenderun da stratejik konumu nedeniyle işgale uğrayan yerlerden biriydi. Dolayısıyla Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte İskenderun, Ankara hükümetinin gündeminde yer almaya başladı. Yapılan ilk anlaşmada geri alınamasa da müteakiben izlenen kararlı dış politikayla İskenderun ve havalisi Türkiye sınırlarının içinde yer alacaktır.

[*] Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Milli Güvenlik Stratejileri Anabilim Dalı / Gebze-KOCAELİ
ercankarakoc@hotmail.com

© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Türkiye Cumhuriyeti'nin Hatay topraklarının anavatana katılmasını sağlamak için 1920 ve 1930'lu yıllarda yaptığı diplomatik çabalarını değerlendirirken, yapılan dış politika girişimlerini *"Atatürk'ün Dış Politikası"* olarak ifade etmek gerçekçi bir yaklaşımdır (Güçlü 2001: VIII). Atatürk, Hatay davası üzerine ciddi manada odaklanmış, Türkiye'nin dış politikasını uluslararası dengeleri iyi tartarak belirlemiş ve kan dökmeden çözümlemiştir (Pehlivanlı vd. 2001: 141). Türkiye bu süreçte, önce Hatay'a bağımsızlık verilerek Suriye'den koparılması, daha sonra da anavatana ilhak edilmesi şeklinde cereyan eden iki aşamalı bir strateji izlenmiştir. Atatürk'ün, Hatay'ın anavatana katılmasını sağlamak için takip ettiği politikaları ifade etmeden önce, Hatay'ın jeopolitik ve jeostratejik önemini ortaya koymak gerekir. Hatay, Anadolu'dan Suriye'ye, dolayısıyla Ortadoğu'ya ve buradan da Anadolu'ya geçiş noktası üzerinde bulunduğundan stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca, Akdeniz'e, buradan da Afrika ve Avrupa'ya açılan bir liman kenti olması, bu şehrin jeopolitik önemini daha da arttırmaktadır. Transit geçiş yolları üzerinde bulunan Hatay, aynı zamanda İskenderun limanları bağlantısıyla yapılan büyük doğu ticaretinin emtia yükleme merkezi olması hasebiyle (Yerasimos 1995: 175–177), tarih boyunca hep canlı bir ticaret merkezi hüviyetini kazanmıştır. Günümüzde ise İskenderun Körfezi, stratejik enerji kaynakları olan Ortadoğu, Orta Asya ve Azerbaycan doğal gaz ve petrollerinin dünya pazarına arz edildiği bir yerdir. Bu hususiyetlerinden ötürü Hatay; ilk çağlardan günümüze değin bölgedeki devletlerin ilgisini çekmiş ve daima önemini korumuştur (Akçora 2000: 327).

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Hatay

Suriye ve Antakya'nın Osmanlı topraklarına katılması Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi (1516) sonrasında olmuştur. Osmanlı döneminde İskenderun Sancağı olarak adlandırılan bölge, 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra mutasarrıflığa dönüştürülmekle birlikte gerek Türk ve gerekse uluslararası belgelerde "İskenderun Sancağı" ya da kısaca "Sancak" olarak geçmektedir (Oran 2002: 279, 280). İskenderun, 1918 yılında İtilaf Devletleri tarafından işgal edilinceye kadar aralıksız 401 yıl Osmanlı yönetiminde; 1939 yılında Türkiye'ye katılana kadar da 21 yıl Fransız idaresi altında kalmıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'de başlayan Sanayi İnkılâbı ile birlikte, Avrupa ülkelerinin sanayileşme sürecine girmeleri ve dolayısıyla hammadde ihtiyaçlarının ortaya çıkması; onları yeni arayışlara yöneltmiştir. Musul, Kerkük ile Basra Körfezi'ni kapsayan bölgenin zengin petrol yataklarına sahip olması, komşu bölgede yer alan İskenderun'un jeopolitik önemini daha da arttırmıştır. XX. yüzyılın getirdiği yeni siyasi dengeler ortaya çıkana kadar İngiltere, sömürgeleriyle bağlantısını sağlayan ulaşım hatlarında, özellikle Akdeniz ve çevresinde, güçlü bir Rusya'nın varlığına karşı güçsüz bir Osmanlı Devleti'ne destek vermişti. Bununla birlikte Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile ittifak yapması, İngiltere'nin Ortadoğu stratejisini değiştirmesine

sebep olmuştur. İngiltere ve Fransa; Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülmesi konusunda gizli *Sykes-Picot Anlaşması'nı* imzalamışlardır. Ortadoğu'nun paylaşılması sırasında İngiltere, doğrudan Rusya ile sınır komşusu olmak istemediğinden Musul, Erbil ve Dohuk gibi yerleşim yerlerini Fransa'ya vermiş, böylece Rusya ile arasına Fransa'yı koymuş, kendisi de Kerkük ve Süleymaniye'yi almıştır (Eskander 2000: 139). Ancak bir süre sonra İngiltere, Suriye ve Lübnan topraklarına karşılık, daha önce Fransa'ya bıraktığı Musul ve havalisini geri almıştır. Hatay ve havalisi de Suriye toprakları içerisinde sayılmış ve Fransa'ya bırakılmıştır.

Kurtuluş Savaşı Yıllarında Hatay

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi imzalandığında, Sancak bölgesi Türk kuvvetlerinin kontrolünde bulunuyordu. Ateşkesin 7. maddesi bahane edilerek İskenderun İtilaf devletlerince işgal edilecekti. O dönemde bölgede Yıldırım Orduları Grup Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, İskenderun'a yapılacak herhangi bir İngiliz saldırısına silahla karşı konulmasını emretmişti. Ancak Mondros'un 16. maddesi gereğince Osmanlı hükümeti bölgedeki bütün ordularını ve dolayısıyla Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nı da dağıtmış, Mustafa Kemal Paşa'yı da Harbiye Nezareti emrine vermiştir (Pehlivanlı: 32, 33). İtilaf devletleri, daha önce kendi aralarında yapmış oldukları gizli anlaşmalar gereği yavaş yavaş bölgeyi işgal etmeye başlamışlar ve Kasım 1918'de hem İngilizler hem de Fransızlar İskenderun'a asker çıkararak Dörtyol'u işgal etmişlerdir. 19 Aralık 1918 tarihinde, Dörtyol'da Fransızların işgaline karşı halkın silaha sarılması Millî Mücadele tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Millî Mücadele'yi başlatan *"İlk Kurşun'un"* burada atıldığı bilinmektedir (Tekin 1993: 99, 100). Ermenilerden müteşekkil Fransız birliklerinin Dörtyol'a girmesiyle halk direnişe geçmiştir. 15 Eylül 1919'da İngiltere ve Fransa kendi aralarında *"Suriye İtilafnamesi"* adıyla anılan bir mukavele imzalamışlardı. Buna göre İngiltere; Adana, Maraş, Antep, Urfa, İskenderun ve Suriye'yi Fransa'ya bırakmış, Musul'u ise kendisi almıştı (*Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri* 1991: 129, 130).

Anavatan Türkiye'nin bir parçası olan İskenderun bölgesinin Misak-ı Millî sınırları içerisinde olmasına rağmen, Fransa tarafından işgal edilmesi ve yerli ahaliye saldırılarda bulunulması, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere TBMM'nin dikkatini çekmiş ve işgal altında kalan bu Türk toprağının anavatana katılabilmesini sağlamak için çalışmalara başlanmıştır. Nitekim meclisin açılışından bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa 1 Mayıs 1920'de Meclis kürsüsünde: "…Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan hudud meselesi tayin ve tespit edilirken hudud-ı millîmiz İskenderun'un cenubundan geçer. Şarka doğru uzanarak Süleymaniye'yi Musul'u, ve Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hudud-ı millîmiz budur…" (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I* 1997: 75) diyerek İskenderun'un Misak-ı Millî içinde mütalaa edil-

diğini ifade etmiştir. O, Fransa adına Ankara İtilafnamesi'ni imzalayacak olan Henri Franklin Bouillon'a da Ankara'da yaptıkları görüşmede "Nokta-i hareketin Misak-ı Milli muhteviyatı olduğunu" söyler (*Nutuk* 2007: 421). Yine TBMM'nin açılışını müteakip günlerde İskenderun'dan ayrılan ve Adana'da İskenderun'un kurtuluşu için cemiyet kuran Tayfur Sökmen Bey Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup gönderir ve sorar: Sancak (Hatay) Misak-ı Millî'ye dâhil midir? Cevap ise şöyledir: "Türklerin yaşadığı her yer Misak-ı Millî'ye dâhildir" (Banguoğlu 1987: 7).

Mondros sonrasında işgal ettiği Maraş, Antep ve Urfa'da Kuvva-yı Milliye kuvvetlerine yenik düşen Fransa, ateşkes imzalamak istediğini belirtmiş ve böylece Türkiye, İskenderun konusunda pazarlık etme şansı elde etmiştir. Fransa'yı ateşkese sevk eden bir diğer husus, Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'deki Türk ve Arap direniş hareketleri ile işbirliği yapma ihtimaliydi (Sonyel 1987: 189–195). Fransa, bununla ilgili bazı önemli istihbari bilgiler de elde etmişti (Gelvin 1998: 119, 132, 187). Yunanlılara karşı Sakarya Savaşı'nın (23 Ağustos–13 Eylül 1921) kazanılması Türk hükümetinin elini güçlendirir ve Fransa ile görüşmeler devam eder. İskenderun bölgesinin kurtarılması için ilk teşebbüsler 20 Ekim 1921'de TBMM hükümeti ile Fransa arasında yapılan *Ankara İtilafnamesi-Franklin Bouillon Anlaşması* (Soysal 1983: 50–60) ile başlamış, fakat istenen sonuç tam manasıyla elde edilememiş, İskenderun Türkiye haricinde kalmıştır. O dönemde, Fransa ile bir anlaşma imzalamak, TBMM hükümetinin ilk defa bir batılı devlet tarafından hukuken (*de jure*) tanınması demekti (Oran: 151). Ayrıca İtilaf devletleri arasında yavaş yavaş ortaya çıkan anlaşmazlıklar derinleşecek ve İngiltere yalnız kalacaktı. Bu nedenlerden dolayı imzalanacak anlaşmanın Milli Mücadele açısından önemini bilen Mustafa Kemal Paşa, konuyu şöyle değerlendirecektir: "Bu anlaşma ile Türk milli istekleri ilk defa olarak Düvel-i Garbiyye'den biri tarafından tasdik ve ifade edilmiş bulunuyordu." (Nutuk 2007: 424).

Ankara İtilafnamesi müzakerelerinin oldukça çetin geçtiği Türk heyeti başkanı Yusuf Kemal Bey'in (Tengirşenk) anılarında görülmektedir. Kendisi, anlaşma ile Ankara hükümetinin tüm isteklerinin gerçekleşmediğini ve Fransız delegasyonu başkanı Bouillon'un olumsuz cevaplarını mecburen kabul ettiklerini, zira o dönemde hükümetin Fransa'ya dayanarak Avrupa'da bir *"Pencere Açmaya"* ihtiyacı olduğunu belirtir. Yine, Yusuf Kemal Bey anlaşmanın imzalanmış olmasına rağmen eksik kaldığını, sınırın güneyinde kalan Türk topraklarının ve halkının asla unutulmayacağını, buraların bir gün yeniden Türkiye'ye dâhil olması için Türk çocuklarının mücadele edeceklerini de Bouillon'a söylemiştir (Tengirşenk 2001: 291–300). İskenderun'un sınır dışında kalmasından dolayı Meclis'te de ciddi tartışmalar olmuş, bu yüzden anlaşmanın kabul edilmeme ihtimali ortaya çıkmıştır. Durumun ehemmiyetini gören Mustafa Kemal Paşa 16 Ekim 1921 tarihli meclisin gizli oturumunda

söz alarak: "...Misak-ı Millîmizde muayyen ve müspet hat yoktur. Kuvvet ve kudretimizle tespit edeceğimiz hat, hatt-ı hudut olacaktır" demiştir (*TBMM Gizli Celse Zabıtları II* 1999: 355 vd.). Anlaşılan O, burada 'şimdiki gücümüz budur, ileride gücümüze göre hareket ederek yarım kalan işimizi tamamlarız' demek istemiştir.

Ankara İtilafnamesi'yle Türkiye'nin Suriye sınırı çizilmiş ve Fransa bölgeden çekilmeyi kabul etmiştir. İskenderun Sancağı anavatan dışında kalmış olmasına rağmen, Sancak'taki Türk unsurunun menfaatlerini koruyacak ve bu bölgeye muhtariyet verilmesi için gerekli zemini hazırlayacak hükümleri Ankara hükümeti itilafnameye koydurmuştu. Zira anlaşmanın 7. maddesine göre "İskenderun mıntıkası için bir usul-i idare-i mahsusa tesis olunacaktır. Mıntıka-yı mezkurenin Türk ırkından olan sekenesi harslarının inkişafı için her türlü teşkilattan müstefid olacaklardır. Türk lisanı orada mahiyet-i resmîyeyi haiz olacaktır" (Melek 1986: 6).

Mustafa Kemal Paşa'nın İskenderun'a ilişkin müstakbel planlarını yansıtan ilginç bir anekdot da nakledilmiştir. İtilafname'nin imzalanacağı sırada; daha sonra bağımsız Hatay Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilecek olan Tayfur Sökmen'in başkanlığında bir heyet Ankara'ya gelerek onunla görüşmüş ve İskenderun'un anavatan sınırları içerisine dâhil edilmesini istemişlerdir. Fakat Fransızlar ile güney sınırını şimdilik emniyete almak isteyen ve bunda da zaruret gören Mustafa Kemal Paşa heyete; "Hatay'daki mücadelenin gaye ve hedefini biliyorum. İlk günden beri de bu mücadeleleri takip ediyor, imkânlarımızın el verdiği ölçüde de buna destek oluyoruz. Hatay zaten Misak-ı Millî sınırlarımız içerisindedir" demiş ve bu görüşmeden sonra Tayfur Sökmen'i Antalya'dan müstakil milletvekili seçtirmiştir. Hatta Tayfur Sökmen'in Antalya milletvekili yapılması pek çok kişinin dikkatini çekmiş, niçin Adana veya Antep değil de Antalya'dan seçtirdiniz sorusuna Paşa; "sonra "l" yerine "k" koyacağız. Böylece Antalya Antakya olacak da ondan demiştir" (Ünal 1978: 575).

Bağımsızlık Sürecinin Önemli Aşamaları

İskenderun 1921 Anlaşması'yla Misak-ı Milli sınırları dışında kalmışsa da Türkiye hiçbir zaman burayı gözden çıkarmamıştır. 15 Mart 1923'te Adana'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın, siyahlar giyinmiş bir grup kız çocuğunun, Antakya ve İskenderun'un kurtarılması için yaptıkları konuşmaya karşılık, "Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalamaz" şeklindeki ifadeleri bu zihniyetinin tezahürlerindendi (Habib 1937: 266, 267). Aynı seyahatte, iki gün sonra, Mersin'de, "Suriye hemşirenizi de kurtarınız" levhasıyla çıkan bir gruba ise Paşa, "Her millet layık olduğu mazhariyete nail olur" deyip yürümesine devam etmiştir (Habib 1939: 29).

Bu dönemde Sancak meselesi çeşitli vesilelerle halka da mal edilmeye çalışılmıştır. 26 Kasım 1930 tarihinde Samsun'da bir liseyi ziyaretinde, öğrenci-

lerden birini tahtaya kaldırarak Türkiye haritası çizmesini ister. Öğrencinin çizdiği haritayı dikkatle inceleyen Mustafa Kemal Paşa; "Yavrum bu haritayı çizerken kırk asırlık Türk yurdunu sınırlarımız dışında bırakmadın mı?" diye sorar ve ardından tebeşiri alarak İskenderun'u Türkiye sınırları içerisinde gösteren bir harita çizer ve "Böyle olmayacak mı?" der (Tekin: 139, 140).

Ayrıca, Atatürk 1936'da verdiği bir emirle Antakya-İskenderun ve havalisinin adını bölgenin Türk kimliğine vurgu yapmak amacıyla Hatay olarak değiştirmiştir (Oran: 280). Nitekim bundan sonra Sancak'a Hatay denilmeye başlanacaktı. Tayfur Sökmen'le 2 Kasım 1936'da yapmış olduğu görüşmede O; "Sökmen bugünden itibaren davaya resmen el kondu. İskenderun ve havalisinin adı bundan böyle Hatay'dır. Cemiyetinizin adını -Hatay Egemenlik Cemiyeti- olarak değiştirin ve faaliyetlerinizi bu isim adı altında yürütün…" demiştir. Ayrıca cemiyetin çalışmalarını Hatay'a geçiş yolu üzerinde olması nedeniyle Dörtyol'da yoğunlaştırılmasını ifade eden Atatürk; Hassa, Kilis ve Mersin'de de şube açılmasını istemiştir (Sökmen 1978: 95). Öte yandan Tayfur Sökmen'in şubelerin umumi mümessili vazifesini görmesi de kararlaştırılmıştır. Yine aynı dönemde, Sökmen'le birlikte çalışan Abdurrrahman Melek'in bir süre İstanbul'da kalması gerektiğinden Dörtyol şubesinin Tayfur Sökmen tarafından idaresi uygun görülmüş ve Mustafa Kemal Paşa'nın seçtiği "Hatay Bayrağı" cemiyet binasına asılmıştır (Melek: 36, 37). Sökmen'in burada yaptığı çalışmalardan rahatsız olan Fransızlar; onun mebus olması nedeniyle durumu Ankara hükümeti nezdinde protesto etmiş, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa; "Mebus bizim değil, müstakildir. Anayasamız müstakil mebuslara istediği yerde istediği şekilde konuşma hakkı vermektedir. Bu itibarla o mebusa müdahale edemeyiz" şeklinde cevap vermiştir (Ünal: 575, 576).

Türkiye'nin meselenin çözümü noktasında bastırmaya başlamasına rağmen Fransa'nın direnişini sürdürmesi ve Hatay'da Aralık 1936'da Türklere karşı provokatif olayların çıkması üzerine; Beyrut Başkonsolosu Feridun Cemal Erkin hadiseleri yerinde incelemekle görevlendirilmiştir. Sancak'ta başta Fransız delegesi Durrieux olmak üzere, Türkler ve diğer cemaat temsilcileriyle görüşen Erkin, hazırladığı raporu Ankara'ya göndermiştir. O, Hatay'da Türklerin kendisine gösterdiği coşkulu yoğun ilgiyi, onların anavatanı özleyişleri olarak yorumlamaktadır. Erkin'in raporunun Ankara'da değerlendirilmesinden sonra Atatürk; "...Biz şimdiye kadar Sancak'ta genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan sonra Feridun'un belirttiği gibi özerkliğe değil, düpedüz ilhaka gideceğiz" demiştir (Erkin 1980: 91). Burada, Erkin'in raporuna kadar Türkiye'nin sorunun çözümü için öncelikli hedefinin özerklik olduğunu, ancak rapordan sonra politikasını değiştirip, çalışmalarını Hatay'ın ilhakına yönelik yaptığını görmekteyiz.

1936 yılında dünya barışının yeniden bozulmaya başlaması, devletleri yeni politikalara yöneltmiştir. Lozan Barış Konferansı'nda bazı meseleleri istediği gibi halledemeyen Türkiye de, yeni konjonktürden yararlanarak Boğazlar düzeninin kendi lehine daha iyi tecellisini gerçekleştirmek için çalışmalarını bu konu üzerinde yoğunlaştırmıştır. Türkiye'nin isteklerinin kabul edildiği Montrö Boğazlar Sözleşmesi 20 Temmuz 1936'da imzalanmıştır. Montrö'nün yürürlüğe girmesinden sonra Afet İnan, Atatürk'e başka bir meselenin kalmadığını söylediği zaman; O, "Şimdi Antakya, İskenderun yani Sancak meselemiz" var diyerek sıranın Hatay meselesine geldiğini ifade etmiştir (İnan 1977: 135). Boğazlar sorununu Türkiye lehine halleden Atatürk, Hatay için yüklenme zamanının geldiğine inanır ve düğmeye basar. O'nun yukarıdaki sözlerinden sonra Türkiye, 9 Eylül 1936'da Suriye'ye verilen bağımsızlığın İskenderun'a da verilmesini talep eden 10 Ekim 1936 tarihli bir notayı Fransa'ya gönderir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi–BCA, 030.10/224.510.12). Artık çözümü noktasında Türkiye'nin üç yılını alacak olan Hatay meselesi Türk dış politikasının en önemli gündemi olacaktır. Türkiye'nin söz konusu soruna verdiği önemi Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM Beşinci Dönem İkinci Toplanma Yılı açış konuşmasında şöyle ifade eder ve Fransa'ya şu mesajı verir: "Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde, ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisiyle dostluğuna önem verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler" (Öztürk 1981: 1114–1115). Yaptığı bu önemli açıklamayla Atatürk'ün, Türk milletine mal olan Hatay davasında Fransa'yı bir defa daha uyarmak niyetinde olduğu aşikârdır. Fransa, Türkiye'nin söz konusu bağımsızlık isteğine olumsuz cevap vererek, meselenin Milletler Cemiyeti'ne havalesini teklif eder ve bu durum Türkiye tarafından uygun görülür. Bu tarihten itibaren Türkiye'de Hatay meselesiyle ilgili büyük bir hareketlilik başlayacak ve devletin en üst biriminden en alt birimine kadar herkes ve tüm basın Hatay'la yakından ilgilenecektir. Bu harekete halk da olumlu tepki vermiştir. Burada söz konusu kampanyanın başlatılmasında ve kontrollü bir gerginlik stratejisinin takip edilmesinde devletin ilgili birimlerinin başarılı bir şekilde çalıştıkları da anlaşılmaktadır.[1] Zira söz konusu dönemde Hatay meselesi Türk kamuoyuna o kadar mal olacaktır ki; İstanbul, Kadıköy-Kızıltoprak'ta oturan Osman Şevki ve Fuad Receb isimli kişiler satın aldıkları Ebuislâh isimli geminin adını Hatay olarak değiştirmek isteyecekler, onların bu istekleri İktisat Vekili Celal Bayar ve Başvekil İsmet İnönü tarafından uygun bulunarak kabul edilecektir (BCA, 030.10/191.311.23).

Türkiye ile Fransa arasında diplomatik müzakereler sürüp giderken, Hatay Türkleri heyecanlanmış ve İskenderun'da halk ile bölgedeki güvenlik güçleri

arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Hatay'daki bu olaylar anavatanda da tepki uyandırmaktan geri kalmamıştır. Bunun üzerine Atatürk, Ocak 1937'de Konya'ya, oradan Ulukışla'ya seyahat eder ve Fransa'ya bir mesaj vermek ister. Buradan da Ankara'ya dönerek hükümetin toplantısına başkanlık eder. Bundan sonra da Türk-Fransız ilişkileri gergin bir döneme girer (Armaoğlu 1984: 348–349).

Türkiye'nin soruna ciddi bir şekilde eğilmesi ve işi sıkı tutması üzerine Hatay'ı kaybedeceklerini anlayan Suriyeli yetkililer Türkiye aleyhine konuşmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Başbakan İsmet İnönü Ankara'da yapılan bir açılışta şunları söyleyecektir: "… Bir de meselenin Suriyelilere taallûk eden cephesini izah etmek istiyorum; bazı Suriye siyaset adamları bu mesele vesilesiyle, son zamanlarda sinirlilik gösterdiler. İskenderun ve Antakya havalisinin Suriye'den ayrılmasına itiraz ediyorlar… Biz İskenderun ve Antakya mıntıkasını hiçbir zaman Suriyelilere vermiş değiliz. Hukukî tasfiye esnasında malı veren biz olduğumuza göre, hiç olmazsa malı kime ve nereye verdiğimizi bizim iyi bildiğimizi kabul etmek lazımdır… Biz kuvvetle kaniiyiz ki, Suriyelilerin Türklerle iyi komşuluğu esas tutmaları, Arap milletinin de menfaatine daha çok yarayacaktır. Fakat bir noktayı açık yürekle söylemek isterim; bizimle, hem hudut olan bir Türk memleketinin, bir Arap devleti tarafından, dini, harsi ve iktisadi türlü vasıtalarla milletinden uzaklaştırılabileceğini zannetmek yanlış bir hesaptır… Suriye devletini doğarken muhabbetle selamlıyoruz; fakat onun daha doğarken Türk illerini elde etmek hevesleri göstermesini doğru bulmuyoruz…" (Soyak: 548–551).

İskenderun ve havalisinin Türkiye tarafından ilhak edilmek üzere olması, Suriyelileri telaşa düşürüyordu. Büyük Suriye toprakları içerisinde addettikleri İskenderun'un Türkiye tarafından alınması ve Türkiye'nin İskenderun'dan sonra Halep ve civarı için de aynı faaliyetlerde bulunma ihtimali Suriyelileri düşündürmekteydi (Hourani 1968: 161). Yeni bir dünya savaşı tehlikesinin kol gezdiği söz konusu dönemde onlar, Türkiye'nin özellikle de Atatürk'ün savaş şartlarını değerlendirerek ileri bir harekât yapmasından endişelenmekteydiler. Hatta benzer endişeyi Suriye'deki emperyal çıkarlarından dolayı Fransa da yaşamaktaydı. Fransız istihbaratı Ankara'nın Suriye'deki Türklerle birlikte diğer ayrılıkçı unsurlarla ve bazı Suriyeli politikacılarla irtibatta olduğunu rapor etmekteydi (Thomas 2005: 324–326).

Plebisite Doğru

Milletler Cemiyeti, Sancak meselesini görüşmek için 20 Ocak 1937'de toplanmıştı. Toplantılar esnasında İngiliz Hariciye Bakanı Antony Eden'in arabuluculuğu ile Türk ve Fransız Dışişleri Bakanları Tevfik Rüştü Aras ile Delbos görüşmeler yapmışlardı. Müzakereler sonucunda 27 Ocak 1937'de bir prensip anlaşmasına varılabilmiş ve bu anlaşma Milletler Cemiyeti tara-

fından da tasvip edilmiştir (Soysal 1983: 534). Söz konusu anlaşmaya göre Hatay içişlerinde tamamen bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı, kendine özgü bir anayasa ile idare edilen "ayrı bir yapıda" (entite distincte) olacaktı. Burası Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altında olacak ve bu gözetim bir Fransız vasıtası ile yürütülecekti. Bundan sonra da Fransa ile Türkiye aralarında bir anlaşma yaparak, Sancak'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alacaklar ve ayrıca İskenderun Sancağı, bu anlaşma ile Atatürk'ün verdiği "Hatay" adını da alacaktı.

Söz konusu müzakerelerin yapıldığı günlerde Atatürk, Hatay davasıyla ilgili görüşlerini *Kurun (Vakit)* gazetesinde beş gün üst üste Asım Us müstear adıyla yazıyordu. İlk üç yazısında Fransa'yı eleştiren Atatürk; Fransa'nın işleri yokuşa sürmemesini ve Türkiye'yi Osmanlı Devleti gibi zannetmemesi gerektiğini ifade ettikten sonra, takip ettiği politikalarla dost Türkiye'yi kaybetmek üzere olduğunu belirtmiştir. Üçüncü yazısında Türkiye'nin işi farklı noktalara çekmemek için [savaş hali] azami dikkat gösterdiğini de belirtmektedir. Dördüncü yazısında Başbakan İsmet İnönü'ye seslenen Atatürk, Hatay meselesinin hangi aşamada olduğu hususunda ondan bilgi istemektedir. Beşinci ve son yazısında ise kendisi Hatay davasında Türkiye'nin haklı olduğunu vurgulamakta ve Fransa'ya üstü örtülü bir şekilde gözdağı vermektedir. Atatürk'ün *Kurun*'un 23–27 Ocak 1937 tarihleri arasında çıkan söz konusu yazılarından bazı önemli kısımlar şu şekildedir:

"… Acaba Fransız devlet adamlarının bu işi böyle çıkmaza sokmaktan maksadı ne olabilir? … Onun için biz artık Fransız ricaline hitap etmeye lüzum görmüyoruz. Bundan sonra Fransızların kendi menfaatleri namına, dostları ve müttefikleri olan devletlerin [İngiltere] hakikati yakından görerek vaziyetin icabına göre hareket etmelerini istiyoruz."

"… Zavallı Fransa, bugün kendisine pek mütemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir. 'Akılsızlığından dolayı milletine hıyanet' koleksiyonunu zenginleştirecek diye Kedorseğ [Quai d'Orsay] bihakkın sevinebilir."

"… Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi şeref ve haysiyetini, kendi hak ve menfaatini korumanın yolunu bildiğini söylemek isteriz. Ancak işin bu şekle dökülmesi Türkiye'nin hiç de arzu etmediği bir siyaset sahasına sevk edebileceği ve bunun tesirleri başka taraflara dokunabileceği endişesidir ki bizi azami ihtiyatla harekete sevk etmektedir. Binaenaleyh meseleyi bu raddeye getirmemek için dostlarımızın kendilerine teveccüh eden vazifeyi yapmaları pek lüzumlu olduğu kanaatindeyiz. Biz, dostluğa layık ve lazım olduğu kadar hürmette, hak ve menfaatlere azami riayette kusur etmiyoruz. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'ne eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bir temadisi nazarı ile bakılarak ona karşı dejenere bir politika takip olunduğu ve hala bu sevdada yaşayan diplomatların siyasette hükümran olduklarını görürsek bunun yalnız

isabetsiz değil, aynı zamanda tehlikeli bir meslek olduğunu söylemekten de kendimizi alamayız."

"Başbakan İsmet İnönü, on beş gün evvel Hatay sorunu üzerinde konuşurken şöyle demişti: 'On beş gün bekleyiniz.'… Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve onun hükümetine hitap ediyoruz: On altıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Bizi, Türk milletini yeniden tenvir ediniz!"

"Türkiye Cumhuriyeti çok haklı olduğu Hatay davasını ortaya atarken bunun bütün avakıbını (sonuçlarını) düşünmemiş olduğunu kim iddia edebilir? Dava arsıulusal (uluslararası) olmuştur. Davasında haklı olan Türkiye'dir. Artık, dinlenilecek sözün kimin ağzından çıktığına çok dikkat etmelidir. Türk'ün sözü, Türk'ün haklı ve yerinde sözü Türk'ün kendisidir. Ona riayet etmemek, onu tanımamak, onu hiçe saymak, buna cesaret gösterenlerin düşünmedikleri akıbetle karşılaşacaklarına asla şüphe etmemelidir. İşte bizim bu defa da söyleyebildiğimiz bundan ibarettir."

Tüm bu gelişmeler sonrasında, Milletler Cemiyeti, Hatay için tarafların da görüşlerini alarak bir anayasa kabul etti. Anayasa'nın 29 Mayıs 1937'de yürürlüğe girdiği gün Türkiye ile Fransa arasında, Sancak'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan bir anlaşma imzalanır. (bk. Soysal 1983: 544–581) Bu anlaşması Sancak meselesini kökünden halledememiş; Türkiye Hatay'da yeni durumun derhal uygulanmasını istediği halde, Fransa bunu engellemeye çalışmıştır. Sancak sorununun yeniden çözümsüz bir hal alması üzerine Türkiye her ihtimale binaen güney sınırında askeri tahkimat yapmıştır (BCA, 030.18.1.2/81.102.2). Öte yandan, Fransızlar Hatay'daki diğer unsurları (Ermenileri) Türklere karşı kışkırtmışlardır. Bu gelişmeler üzerine Türk kamuoyu galeyana gelmiş, (bk. Selçuk 1971: 45–49) bunun üzerine Türk-Fransız ilişkileri daha da bozulmuştur. Fakat bir müddet sonra Şükrü Kaya, Hasan Rıza Soyak, Şükrü Sökmensüer[2] ve Abdurrahman Melek'ten oluşan Türk heyeti; Cenevre'de zorlu ve çetin bir mücadeleden sonra Türk tezinin kabul edilmesini temin etmişlerdir. Bunun üzerine, Türkiye'de oturan Hataylıların oylarını kullanabilmeleri için bölgeye gelmeleri sağlanmıştır. Aynı zamanda oy kullanmak için İskenderun'a gelen Abdurrahman Melek buranın valisi olmuştur (Sökmen: 100–103).

Tüm bu gelişmelerden sonra Atatürk'ün, Hasan Rıza Soyak'a 1937'de söylediği şu sözler oldukça dikkat çekicidir: "Hatay benim şahsi meselemdir. Keyfiyeti Fransız büyükelçisine ta bidayette açıkça ifade ettim. Dünyanın bu durumunda böyle bir meselenin Türkiye ile Fransa arasında müsellah bir ihtilafa müncer olması katiyen varid değildir. Fakat ben, bunu da hesaba kattım ve kararımı vermiş bulunuyorum. Şayet ufukta bu yolda binde bir ihtimal belirse, Türkiye Cumhuriyeti reisliğinden ve hatta Büyük Millet Meclisi azalığından da çekileceğim. Ve bir fert olarak bana iltihak edecek birkaç

arkadaşlarla beraber Hatay'a gireceğim. Oradakilerle elele verip mücadeleye devam edeceğim" (Soyak: 577–578 ayrıca bk. Kocatürk 1999:561–562). Gazi Paşa'nın Hatay meselesine verdiği önemi gösteren bir diğer örnek, Kazım Özalp ile aralarında geçen konuşmadır. Özalp anılarında olayı şöyle nakleder: "… Bir Bakanlar Kurulu toplantısından sonra bana 'Seninle konuşacağım gitme' dedi. Milli Savunma Bakanı olmam nedeniyle Hatay işinde bana önemli görevlerin düşebileceğini, bu konuda gerekirse Makedonya'daki ihtilal çeteleri gibi bir teşkilat kurmamızı, benim evvelce Makedonya'da Selanik vilayeti takip kumandanlığında bulunmuş olmam sebebiyle böyle bir teşkilatın nasıl kurulacağında tecrübeli olduğumu, bu iş için yeterli tahsisatın sağlanabilmesini teminen Başbakan Celal Bey'le görüşeceğini söyledi. 'Hatay mutlaka bizim olmalıdır' diyerek sözlerini bitirdi…" (1992: 64–65).

Atatürk'ün Hatay davasına nasıl sahip çıktığını gösteren olaylardan birisini de dönemin Genelkurmay II. Başkanı Org. Asım Gündüz anılarında şöyle anlatmaktadır: "Hatay, Fransızlardan alınacaktı. İsmet Paşa, Başbakan olarak devletin başına bir gaile açılmasından korkuyordu. Fransızların, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki güçlü kara, hava ve deniz kuvvetinden çekiniyorduk. Ama Atatürk bizler gibi düşünmüyor ve 'Fransızlar artık savaş sonu miskinliğine girmişlerdir. Müstemlekeler kendilerini kurtuluşa çağıracak liderleri bekliyor' diyordu... Bunun üzerine komutanlarla bir toplantı yapmaya karar vermişti. Toplantıya Batı Anadolu'daki beş kolordunun komutanları da katılıyordu… Hatay'ın anayurda ilhakının nasıl ve hangi yolla olacağı hususunda kumandanların fikirlerini sormuştu. I. Kolordu Kumandanı Korg. Mustafa Muğlalı heyecanla söz almış ve şöyle demişti: Atam! … Siz üzülmeyin. Beni Kayseri'deki 6. Kolorduya tayin edin. Bir manevra bahanesiyle kısmi seferberlik yapayım. Emrimdeki iki tümen ve Dörtyol'daki dağ tugayı ile Suriye'ye girip Antakya ve İskenderun'u Fransızlardan alayım… Sonra da siz beni asi ilan eder ve gelir asarsınız… Atatürk bu sözler karşısında heyecanlanmıştı, kalktı Muğlalı'yı kucakladı ve öptü" (Gündüz 1973: 230–231).

Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen de anılarında Hatay davası ile ilgili yaşadığı ilginç bir olayı anlatmaktadır. Gökçen, Çankaya Köşkü'nde bir gün Atatürk'ün kendisini yanına çağırdığını ve Hatay mevzusu hakkında; "Bu Fransızlar gerçekten de bazen neyi niçin yaptıklarını bilemeyecek kadar kör oluyorlar… Şurada burada başlayan gösterilerin çatışmaya dönme ihtimali de var. Ben Hataylılara söz verdim. Onların hakkı olan sözü verdim… Konuyu barışçı yollardan halletmek için elimizden geleni yapıyoruz, yapacağız da… Çatışma kaçınılmaz hale gelirse bunu bizden önce Fransızlar düşünsünler…" dediğini belirtir. Devamında Paşa, "… Askeri üniformanı giy. Tabancanı beline tak ve buraya gel. Bu akşam çok önemli bir görev daha vereceğim sana…" der ve beraber Karpiç Lokantası'na giderler ve neler söyleyip, yapacaklarını ona harfi harfine anlatır. Lokantada üst düzey devlet erkânının

yanında, Ankara'daki Fransız diplomatlar da bulunmaktadır. Atatürk'ün söylediği çerçevede konuşma yapan Gökçen, Türk gençliğinin Hatay meselesinin çözümü noktasında sabırsızlandığını ve gerekirse işi silahla çözeceğini belirtir ve silahını çekerek havaya birkaç el ateş eder. Ortalık karışır, Gökçen nezarethaneye atılır. Kendisine neden silah çektiği sorulduğunda ise "milli duygularının galeyana geldiğini" ifade eder. Lokantada Fransızların bulunacağını bilen Gazi Paşa, Sabiha Gökçen'e oynattığı oyun ile onlara çok önemli bir mesaj vermek istemiştir (Gökçen 2007: 251–264).

Fransa, Hatay meselesinin halli noktasında; Hatay'ı Türkiye'ye vermek anlamına gelecek uygulamaların Suriye'nin tepkisini çekeceğinden ve dolayısıyla Suriye ile Lübnan'ın da elinden gideceğini düşündüğünden oldukça yavaş hareket ediyordu. Fransa'nın söz konusu tavrı nedeniyle Atatürk yurt gezisine çıkmaya karar vermiştir. 10 Mayıs 1938'de Mersin'e hareket eden Atatürk, 19 Mayıs kutlamalarını izledikten sonra 20 Mayıs'ta Mersin'de halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Atatürk, burada Hatay davasıyla ilgili çalışmalar hakkında bilgi almış ve üç gün Mersin'de kaldıktan sonra, 24 Mayıs günü Adana'ya geçmiş ve askeri birliklerin resmigeçidini izlemiş, böylelikle Fransa'ya gözdağı vermek istemiştir. Bu arada törende fazla ayakta kaldığından rahatsızlığı artmış ve Ankara'ya dönmek zorunda kalmıştır (Tekin 1993: 190–192).[17] O'nun yapmış olduğu bu gezi ve denetlemeler etkisini göstermiş; Fransa, Hatay sorununun çözümü üzerindeki tutumunu değiştirmiş ve bu durum iki ülke arasındaki soğuk havanın yumuşamasına neden olmuştur (Ünal 1978: 576). Fransa, Hatay'daki temsilcisi Garreau'yu azletmiş yerine seçimler süresince Binbaşı Collet'i temsilci olarak görevlendirmiştir. Aslında, Fransa'nın bu tavır değişikliğinde, Almanya'nın Avusturya'yı işgali ve Çekoslovakya'yı parçalaması dolayısıyla Avrupa'da giderek tehlikeli vaziyet alan konjonktür de etkili olmuştur (Pehlivanlı Sarınay, Yıldırım 2001: 97). Ayrıca Akdeniz ve Afrika bölgesinde artan İtalya tehdidi de Fransa'yı yumuşatmıştır (Khoury 1987: 513–514). Dolayısıyla Fransa'nın daha fazla direnecek hali kalmamıştır. 26 Haziran 1938 tarihinde alınan bir kararla Türk ve Fransız hükümetleri statü ve Anayasa'nın tatbikini temin etmek için Sancak'ta ilk seçim işlerinin kontrolünü birlikte uygulamaya karar vermişlerdir. İki devletin temsilcileri, hangi ırk ve dine mensup olurlarsa olsunlar seçim işlerinin kesinlikle ihlaline izin vermeyeceklerini ve en etkin tedbirleri alacaklarını taahhüt etmişlerdir (Melek 1986: 59, 60). Fransa, söz konusu süreçte Hatay'daki son durumu tespit açısından Academie Française üyesi Mösyö Pierre Benoit'i bölgeye göndermiştir. O, bölgedeki intibalarını Fransız kamuoyuna sunacağından, Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği kendisine her türlü kolaylığın sağlanması Ankara'dan istenmekteydi (BCA, 030.10/200.369.8). Fransa ile yoğun temasların olduğu söz konusu dönemde Türkiye'nin Hatay Başkonsolosu'nun, bir dönem Milli Emniyet Hizmeti Reisliği de (MİT Müsteşarlığı) yapa-

cak olan Celal Tevfik Karasapan olması oldukça dikkat çekicidir (BCA, 030.10/224.511.6).

Türk Ordusu'nun Hatay'a Girmesi ve İlk Seçim

Fransa ile varılan mutabakat neticesinde Türkiye, Hatay'a asker sevk etmeye başlar. Nitekim 4 Temmuz gecesi Antakya'da, Türk askerinin şehre geleceği haberi yayılmaya başlamış, ahali karşılama töreni için şehri tahliye etmiş, yüz bini aşan bir kalabalık büyük bir coşkuyla Türk askerini karşılamıştır. Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk askerleri 5 Temmuz günü Payas ve Hassa üzerinden Hatay'a girmiştir. Bu durum Hatay meselesinde bir dönüm noktası olmuş ve böylece on sekiz yıl boyunca takip edilen kararlı politikanın sonucunda hedefe ulaşılmıştır (Melek: 56, 57). Hatay'da yapılan 1 Ağustos 1938 seçimleri neticesinde, yirmi iki Türk, dokuz Alevi, beş Ermeni, iki Sünni Arap ve iki Rum Ortodoks milletvekili seçilmiştir (Soysal: 540). Nihayet Türk ve Fransız ordularının garantörlüğünde bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Hatay Meclisi açılmış ve seçim sonunda Türkiye'nin desteklediği Tayfur Sökmen, 2 Eylül 1938'de Hatay Cumhurbaşkanlığı'na, Abdülgani Türkmen Meclis Başkanlığı'na getirilmiş, yemin merasiminin akabinde ise Başbakan olarak Dr. Abdurrrahman Melek atanmıştır. Aynı gün devletin adı da Hatay olarak kabul edilmiştir. Tayfur Sökmen Atatürk'e teşekkür mektubu yazmış, Atatürk de O'nu 4 Eylül 1938'de çektiği telgraf ile tebrik etmiştir (Sökmen 1978: 108–109). Türkiye, yeni kurulan Hatay Devleti'nin acil ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için 50.000 TL ödenek göndermiştir (Pehlivanlı: 113). Bu olayların akabinde Hatay Millet Meclisi görkemli bir törenle ilk toplantısını yapmış, Hatay Cumhuriyeti adıyla bir devlet kurulmuş ve Hatay Bayrağı göndere çekilmiştir. Daha sonra toplantıya katılan bütün milletvekilleri, Meclis'te Türkçe yemin etmiş ve yeni devletin resmi dilinin Türkçe ve Arapça olduğu kabul edilmiştir. 2 Eylül'de Türkiye Cevat Açıkalan'ı Hatay'a olağanüstü temsilci olarak atamıştır (Soysal 1983: 540). 6 Eylül 1938'de Hatay'ın ilk kabinesi, mecliste hükümet programını okuduktan sonra güvenoyu almış, anayasa kabul edilmiş, Sancak yerine "Hatay Devleti" yönetim şekli ise Cumhuriyet olarak birinci maddede belirtilmiştir. Yine aynı gün, 1936 yılında Atatürk'ün çizdiği, al zemininin üzerinde beyaz ay ve ortasında al bir yıldızın olduğu bayrak Hatay Bayrağı olarak kabul edilmiştir. Milletvekili Subhi Bereket'ın Meclis'te Hatay Türklerinin de bir milli marşının olması gerektiğini belirterek "Bütün Türkler için yapılmış olan Türkiye Milli Marşı'nın aynen kabul edilmesi" şeklindeki teklifi ayakta alkışlanmış ve İstiklal Marşı Hatay Devleti'nin de Milli Marşı olmuştur (Tekin 209–213).

Hatay meselesinin Türkiye lehine çözümlenmesi üzerine Lübnan, Trablus-Şam'dan bir heyet Türkiye'nin Beyrut Başkonsolosluğu'nu ziyaret etmiş, yanlarında getirdikleri 1000 kişinin imzası bulunan bir mektupla Türkiye'yi başarılarından dolayı tebrik etmiştir (BCA, 030.10/222.501.15). Hem Fransız

mandası hem de Suriye etkisi altında bulunan bir coğrafyadan böyle bir tebrikin gelmesi, Türk dışişlerinin bölgede takip ettiği koordineli ve başarılı çalışmanın bir sonucu olsa gerektir.

Hatay'ın Anavatana Katılması

Atatürk'ün Hatay davasına gösterdiği yakın ilgi ülke içinde ve dışında büyük bir dikkatle izlenmişti. Ancak bu arada 1938 yılının dikkate değer olayı, esaretten kurtardığı Türk yurdunun anavatana katılmasını görmeden Atatürk'ün vefatı olmuştu. Fakat Atatürk'ün ölümü çalışmaların yarıda kalmasına neden olmamış, Hatay'ın anavatana katılması gayretlerini azaltmamıştı. Nitekim 1 Aralık 1938'de Hatay ürünlerinin Türkiye'ye gümrüksüz girmesi hakkında kanun yürürlüğe girmiş, Hatay hükümeti de Türkiye'den gelenlerin pasaportsuz, sadece nüfus kâğıdı ile Hatay'a girmeleri kararını almıştır (Tekin 221–222). Mart 1939'da Türkiye'de yapılacak olan genel seçimlerde Tayfur Sökmen'in Antalya'dan, Abdurrahman Melek'in de Gaziantep'ten milletvekili adayı gösterilmeleri ve onların TBMM'ye seçilmeleri Hatay'ın anavatana ilhak edilmek üzere olduğu intibaını kuvvetlendirmiştir (Melek 80, 81).

Hatay topraklarının Türkiye'ye iadesine dair, Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939'da "Hatay Anlaşması" imzalanmıştır (Güçlü 355–359). Anlaşma; Türkiye adına Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Fransa adına da Ankara Büyükelçisi Rene Massigly tarafından imzalanmış ve böylece Türkiye ile Suriye arasındaki toprak sorunu kesin olarak çözülerek iki ülke sınırı belirlenmiştir. Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına razı olmuş, Hatay'da bulunan Fransız kuvvetlerinin bir ay içinde ülkeyi boşaltmasını kabul etmiştir. Hatay Meclisi de 29 Haziran'da oybirliği ile Türkiye'ye iltihak kararı almıştır (Soysal 541, 542, Tekin: 234–236). Sabık Hatay Devlet Başkanı ve Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen 1 Temmuz günü Hatay'a veda ziyaretinde bulunmuş, 2 Temmuz'da Ankara'ya uğurlanmıştır. Türkiye 7 Temmuz tarihli bir yasa ile Hatay ilini kurma ve O'nu Türkiye'ye bağlama işlemini kesinleştirmiş, ilin yönetimi Türkiye Fevkalade Komiseri Cevat Açıkalın'a devredilmiş (Tekin 237–240) ve Hatay Devleti bayrağı İsmet İnönü'ye teslim edilmiştir (Sökmen 1978: 117).

Hatay'ın statüsü konusunda Fransa ile yapılan müzakereler sırasındaki en ilginç olanı ise Fransa'nın Türkiye ile yaptığı her görüşme sonrasında kendisini avantajlı durumda görmesidir. Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet, Ankara'daki Büyükelçi Ponsot'a gönderdiği mektupta *"Sancak'ta yapılan iç düzenlemenin iki avantajı, Suriye'nin iç bütünlüğünü sağlaması ve geleceği garanti altına almasıdır"* şeklinde belirtmektedir. Fakat Hatay hükümeti Türkiye'ye katılmak istediklerini ilan ettiklerinde, Bonnet bu kararın Fransa'nın mandater ülke olarak sahip olduğu yetkilerin sınırını aştığını ve Şam'ın onayı alınmadan bu durumu kabul etmelerinin imkânsız olduğunu bildirmek zorunda kalmıştır. Her şey olup bittikten sonra Fransa, Sancak'ın kaderiyle ilgili

görüşmelere hiçbir şekilde dâhil etmediği Suriye'den medet umar hale gelmiştir (Yerasimos 199).

Dış Basında Hatay Meselesi

Türkiye, Hatay sorunu üzerine yoğunlaştıkça ve Fransa ile sıkı diplomatik ilişki içerisine girdikçe, bu durum yabancı basınca da yakından takip edilmiş ve değerlendirilmiştir. Dış basında yer alan haber ve yorumlar hem Dâhiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü hem de Hariciye Vekâleti İstihbarat Dairesi tarafından yakından takip edilerek rapor edilmiştir. Atatürk'ün Haziran 1937'de Trabzon'a yaptığı seyahati yarıda kesip İstanbul'a dönmesini Yunan *Katimerini* gazetesi, Suriyelilerin Hatay meselesi hususunda yaptıkları taşkınlıklara ve bölgeden gelen endişe verici haberlere bağlamaktaydı (BCA, 030.10/1.3.17). Fransız *La République* gazetesi ise 4 Aralık 1937 tarihli nüshasında; Fransa ile Suriye arasında yapılan muahedenin 1535 yılından beri dostane ilişkiler içerisinde bulunan Türk-Fransız münasebetlerini gerginleştirdiğini, bu durumun yeni bazı sorunlara gebe olduğunu haber yapmaktadır (BCA, 030.10/222.501.22). Hatay sorununun Türk tezi doğrultusunda çözüm aşamasına gelmesi ve Fransa'nın bu konudaki tutumu, özellikle Suriye ileri gelenleri ve basını tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Özellikle Hatay'da mevcut Suriye bayrağının indirilmesi söz konusu ülkenin kamuoyunu ciddi bir şekilde rahatsız etmiştir. *Fetâ el-Arab* gazetesi Atatürk'ün Dörtyol'a kadar geleceğini ve bu durumun Suriye için bir tehdit oluşturacağını ileri sürmüştür. *Le Journal* gazetesinde ise 8 Aralık 1937 tarihinde çıkan bir makalede, Suriyelilerin hoşnutsuzluğu ile Fransa'nın durumu değerlendirilirken, "Fransa'nın ya Suriyelileri anlaşma şartlarına uymaya zorlayacağı ya da Türkiye ile bozuşacağı" iddia edilmiştir (BCA, 030.10/222.501.23). Suriye'nin, Sancak'ın statüsünü reddeden tavırlar içinde bulunmasının Hatay'daki asayişi bozması üzerine; Türkiye, Suriye ile imzaladığı 1926 tarihli dostluk anlaşmasını feshetmiştir. *La République* gazetesinden Pierre Dominique 8 Aralık 1937 tarihli makalesinde, Suriye'nin yaptıklarına karşılık Türkiye'nin yukarıda ifade edilen tepkisini ve konjonktürel durumu değerlendirir. Bölgede artan İngiliz, Alman ve İtalyan rekabetini vurgularken, Fransa'nın Sancak meselesinde ne yapacağını sorar. "Suriyeliler istedi diye Mustafa Kemal ile harp mı edeceğiz" diye ilave eder ve "söz konusu bölge için tek damla Fransız kanının akıtılamayacağını belirtir" (BCA, 030.10/222.501.24).

Bu arada Kahire'de çıkan Ermeni Ramgavar partisinin yayın organı *Arev* gazetesinde de konuyla ilgili bir makale kaleme alınacaktır. Türkiye, Fransa ve Suriye arasındaki son durum ile Atatürk'ün konuya verdiği ehemmiyetin belirtildiği yazıda; Sancak Ermenilerinin hiçbir zaman bir tarafa angaje olmadıklarını ve bölgedeki tüm unsurlarla daima dost geçinme amacında oldukları vurgulanacaktır (BCA, 030.10/222.501.26).

Fransız Hariciye Nazırı Delbos'un Romanya'yı ziyareti nedeniyle *Le Moment* gazetesinde 12 Aralık 1937'de Hatay özelinde Türk-Fransız ilişkilerini irdeleyen bir yazı çıkmıştır. Makalede Hatay sorunun geçirdiği safhalar ile geldiği son aşama değerlendirilirken; meselenin Türkiye tarafından milli bir dava olarak algılandığını ve Atatürk'ün bizzat bu davaya sahip çıktığı belirtilmektedir (BCA, 030.10/222.501.25). 16 Aralık 1937 tarihli Fransız *L'Ere Nouvelle* gazetesinde Louis Bresse yazdığı makalesinde Türkiye, Fransa ve Suriye ilişkilerini değerlendirdikten sonra, Dışişleri Bakanı Delbos'un şubat ayı içinde Ankara'ya ziyarette bulunacağı ve bu ziyaretin bazı sürprizlere gebe olabileceğini ifade eder (BCA, 030.10/222.501.27). Yine Fransız basınından 21 Aralık 1937 tarihli *Journal des Débats*'ta Pierre Bernus, Fransa ve Suriye arasında yapılan anlaşmanın, Hatay meselesinin bittiği anlamına gelmediğini, böyle düşünmenin yanlış olacağını, zira Türkiye'nin Suriye ile imzaladığı 1926 tarihli dostluk anlaşmasını feshettiğini yazmaktadır (BCA, 030.10/223.502.4). Sancak sorununun Türkiye'nin planladığı şekilde sonuçlanmaya doğru gitmesini ve Fransa'nın sürekli taviz vermesini İsviçre'den *Neue Zürcher Zeitung* (24 Haziran 1938) gazetesi ise şu nedenlere bağlamaktaydı: 1- Almanya yeniden yayılmacı politikalar izlemeye başladı, 2- İngiltere ve Fransa, Akdeniz'deki çıkarlarının tehlikeye girmesini istememekteydi, 3- Her iki devlet de bölgede Türkiye ile birlikte hareket etmek istemekte ve ittifak planlamaktaydı, 4- Fransa, Lübnan ve Suriye'deki çıkarlarını korumaktaydı, 5- Fransa'nın Türkiye lehine tavizlerde bulunması, Fransız ve İngiliz yakınlaşmasının ve dış politikasının bir sonucuydu (BCA, 030.10/224.509.28). Benzer bir makale de 26 Haziran 1938 tarihinde Joseph M. Lewy'nin kaleminden New York Times gazetesinde çıkmıştır. Genel itibariyle dönemin dünya dengelerinin analiz edildiği yazının konuyla ilgili kısmı şu şekildedir: "Fransa, Sancak'ın Türkler tarafından ele geçirilmesini 'Fransa'nın müttefiki olan Suriye buna mu'terizdir' diyerek önlemeye çalışmakla beraber, aynı zamanda Türkiye'yi mümkün mertebe teskin etmek zorundadır. Büyük Britanya ve Fransa, Türkiye'nin artık dünya satranç tahtası üzerinde önemli bir devlet olduğunu bugün takdir ediyorlar. İki yüz bine yakın efrattan müteşekkil mücehhez ordusu ve Boğazlar üzerindeki mutlak hâkimiyeti sayesinde Türkiye sevkülceyş (stratejik) bakımından Akdeniz mıntıkasında önemli devletlerden biri haline gelmiştir. Harp bulutlarının Avrupa ufuklarını kapladığı bir sırada, Avrupa'daki menfaatleri müşterek olan Fransa ve İngiltere, Türkiye ile hal-i sulhta kalmanın hayati bir ehemmiyeti haiz olduğunu ve birçok fedakârlıklara katlanmayı haklı gösterecek kadar kıymetli bulunduğunu çok iyi takdir ediyorlar… İster sulhun müdafaası, ister Almanya'ya ve belki de İtalya'ya karşı bir harbin kazanılması için Akdeniz'de bir İngiliz-Fransız-Türk bloğu meydana getirmek son derece önemlidir. Sancak'ın Türkiye tarafından ilhakına müsaade etmek, Türkiye'nin dostluğunu ve ittifakını kazanmak için çok ağır bir taviz değildir. Ancak Fransa ve İngilte-

re, Cemiyet-i Akvam'ın ve Cemiyet-i Akvam misakı ile prensiplerinin alemdarı oldukları cihetle, Fransa hiç olmazsa Suriye'yi müdafaa ediyor gibi görünmeksizin Sancak'ı Türklere teslim edemezdi. Fransa ve Türkiye arasında müzakerelerin uzun sürmesinin nedeni budur" (BCA, 030.10/224.511.5). Fransız basını, Türkiye ve Fransa'nın Hatay meselesinin neticelenmesi noktasında birlikte hareket etmesini ve bu bağlamda imzaladıkları son anlaşmayı genel manada olumlu karşılamaktaydı. L'Ere Nouvelle gazetesinde çıkan 2 Temmuz 1938 tarihinde şöyle haber yapılmaktaydı: "Birbiri ardınca tasdik edilen metinler tetkik edilince Fransa ile Türkiye arasında asırlardan beri mevcut olan dostluğun bütün kuvvet ve şümulü ile ihyasına muvaffakiyet hâsıl olduğu tebarüz eder" Aynı tarihli Populaire gazetesinden M. A. Leroux ise yazdığı makalede "Fransa, Türkiye dostluğunu idame ve takviyeye, bilhassa bugünkü vaziyet içinde mecbur idi. Birkaç aydan beri zuhur etmiş olan mâniaları izale etmek icap ediyordu. Buna muvaffakiyet hâsıl oldu. Bu mühim bir neticedir" 3 Temmuz 1938 tarihli Matin gazetesinde ise Türkiye ile Fransa arasındaki anlaşmanın Antakya'da sevinçle karşılandığını, Türklerin büyük bir coşku içinde bulunurken, Arap, Alevi ve Ermeni unsurların durumu soğukkanlılıkla karşıladıkları, haber olmaktaydı. Aynı tarihli *Soir* gazetesi de son anlaşma için "Fransa ile Türkiye aralarındaki dostluk bağlarını tecdit, daha doğrusu, takviye ettiler" Her iki devlet arasında yapılan son muahedeye karşı muhalif yorumda bulunan Fransız gazetesi ise komünist eğilimli *Humanité* gazetesidir. 3 Temmuz 1938 tarihli nüshasında, son anlaşmanın Fransa'nın Türkiye ile dostluğunu kuvvetlendirirken, Arap dünyasının düşmanlığını kazanmasına neden olacağına vurgu yapılmaktadır (BCA, 030.10/224.511.4).

Sonuç

İskenderun Sancağı (Hatay) meselesi, Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı dış politika olaylarının en çetinlerinden birisini teşkil eder. Misak-ı Millî sınırları içinde olmasına rağmen Millî Mücadele yıllarının olumsuz şartlarından dolayı İskenderun mecburen Fransız idaresine bırakılmıştır. Ancak, daha sonra tekrar Hatay meselesine değinilmesine neden olacak şartları da Türkiye, imzalanan anlaşmalara koymayı başarmıştır. Türkiye'nin, Hatay davasına odaklandığı bir dönemde Doğu Anadolu'da bir isyan çıkacaktır. İngiltere ile Musul-Kerkük görüşmeleri yapılırken meydana gelen Şeyh Sait İsyanı gibi (1925), Hatay'ın anavatana katılma sürecinin son merhalelerinde de Tunceli'de Dersim İsyanı (1938–1939) patlak vermiştir. Fransa, İngiltere'nin Şeyh Sait İsyanı ile sağladığı avantajı elde etmeyi ummuş, ancak beklentisi gerçekleşmemiştir. Zira Türkiye, ne 1925 yılındaki gibi yeni kurulmuş ne de savaşlardan çıkmış yorgun ve hazırlıksız bir devlet idi. Nitekim Hatay, 21 yıl gibi devletlerin hayatında uzun sayılmayacak bir süreçten sonra Türkiye'ye yani anavatana katılmıştır. Türkiye, bu sürecin her aşamasında

diplomatik görüşmeleri sürdürmüş, Milletler Cemiyeti kararlarına uygun davranmış, ama gerektiğinde bu kararları yine diplomasi yoluyla değiştirmiş, doğrudan güç kullanmadan, tabiri caizse "kitabına uygun" bir şekilde lehine neticelendirmiştir (Oran: 291). Hatay başarısı, Türkiye'nin "Güç Kullanma" stratejisinin başarılı olduğunu gösteren en önemli örneklerden de birisidir (Longrigg 1968: 237). Artan İtalyan ve Alman tehdidi dolayısıyla Fransa'nın, ulusal çıkarları mevzu olunca Suriye'nin bölgesel bütünlüğünden ziyade Türkiye'nin dostluğu tercih ettiği görülmektedir (Khoury 1987: 494). Kısaca Türkiye, dünyadaki güç dengeleri bakımından zamanın iki numaralı devleti olan Fransa'ya karşı tek kurşun kullanmadan bir zafer kazanmıştır.

Bütün bunlar olurken Atatürk, Hatay'ın anavatana katılması sürecinde müthiş bir mücadele örneği sergilemiştir.(Soyak 2004; 691, Bayar 1955: 88, 90) Sorunun en karışık olduğu sıralarda, kendisine hastalığı dolayısıyla doktorların kesin dinlenme öğütledikleri bir dönemde, Mayıs 1938'de Mersin ve Adana'da askeri geçit törenlerini ayakta izlemiş ve türlü seyahatlerde bulunmuştur. Sonu bilinen bir hastalığa yakalanmasına rağmen gücü yettiğince Hatay meselesine eğilmiş, hükümeti daha müessir tedbirler almaya zorlamıştır. Bu bağlamda Hatay'ın anavatana katılmasında O'nun rolü gerçekten çok büyüktür.

Açıklamalar

1. Franklin-Bouillon ve Yusuf Kemal Bey arasındaki haberleşme Ankara'nın İstanbul'daki siyasi temsilcisi Hamit Bey (Hasancan) ile işgal İstanbul'undaki Fransız Fevkalade Komiseri General Pelle aracılığıyla yapılmıştır (Crisis 2000 Himmetoğlu 1975 213–377, Tevetoğlu 1987: 681–690).
2. Hatay Devleti 29 Haziran 1939 tarihinde Türkiye'ye dâhil olup bir il olunca buraya vali olarak dönemin Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer 11 Temmuz 1939 tarihinde atanmıştır (BCA, 030.18.1.2/87.68.6). Kendisi de 18 Temmuz 1939'da görevine başlamıştır (BCA, 030.10/225.515.23).

Kaynaklar

A. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
BCA, 030.10/224.510.12.
BCA, 030.10/191.311.23.
BCA, 030.18.1.2/81.102.2.
BCA, 030.10/200.369.8.
BCA, 030.10/224.511.6.
BCA, 030.10/222.501.15.
BCA, 030.10/1.3.17.
BCA, 030.10/222.501.22.

BCA, 030.10/222.501.23.
BCA, 030.10/222.501.24.
BCA, 030.10/222.501.26.
BCA, 030.10/222.501.25.
BCA, 030.10/222.501.27.
BCA, 030.10/223.502.4.
BCA, 030.10/224.509.28.
BCA, 030.10/224.511.5.
BCA, 030.10/224.511.4.
BCA, 030.18.1.2/85.103.18.
BCA, 030.18.1.2/87.68.6.
BCA, 030.10/225.515.23.

B. Kitaplar ve Makaleler

Akçora, Ergünöz (2000). "Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri". *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Yay. Haz. Berna Türkdoğan. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Armaoğlu, Fahir (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Atatürk, Mustafa Kemal (2007). *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Banguoğlu, Tahsin. (1987). "Misak-ı Millî ve Lozan". *Türk Edebiyatı Dergisi* XIV (168): 7-9.

Bayar, Celal (1955). *Atatürk'ten Hatıralar, Anlatan Celal Bayar*. İstanbul: Sel Yay.

Crisis, Bilge (2000). *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İletişim Yay.

Erkin, Feridun Cemal (1980). *Dışişlerinde 34 Yıl: Anılar-Yorumlar I*. Ankara: TTK Yay.

Eskander, Saad (2000). "Britain's Policy in Southern Kurdistan: The Formation and the Termination of the First Kurdish Government; 1918–1919". *British Journal of Middle Eastern Studies* 27 (2): 139-163.

Gelvin, James L. (1998). *Divided Loyalties: Nationalism and Mass Politics in Syria at the Close of Empire*. Berkeley: University of California Press.

Gökçen, Sabiha (2007). *Atatürk'le Bir Ömür*. Yay. Haz. Oktay Verel. İstanbul: Altın Kitaplar Yay.

Güçlü, Yücel (2001). *The Question of the Sanjak of Alexandretta*. Ankara: TTK Yay.

Gündüz, Asım (1973). *Hatıralarım*. Der. İhsan Ilgar. İstanbul: Kervan Yay.

Himmetoğlu, Hüsnü (1975). *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları I*. İstanbul: Ülkü Yay.

Hourani, A. H. (1968). *Syria and Lebanon*. Beirut: Oxford University Press.

İnan, A. Afet (1977). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara: TTK Yay.

İnan, Afet ve Hikmet Bayur (1978). "1936–1939 Yılları Arasında Hatay Sorununun Gelişmesiyle İlgili Bir Özet". *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar* (Tayfur Sökmen). Ankara: TTK Yay.

Khoury, Philip S. (1987). *Syria and the French Mandate*. New Jersey: Princeton University Press.

Kocatürk, Utkan (1999). *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Longrigg, Stephen H. (1968). *Syria and Lebanon under French Mandate*. Beirut: Oxford University Press.

Martin, Thomas (2005). *The French Empire Between the Wars*. Manchester: Manchester University Press.

Melek, Abdurrahman (1986). *Hatay Nasıl Kurtuldu*. Ankara: TTK Yay.

Oran, Baskın (2002). *Türk Dış Politikası I*. İstanbul: İletişim Yay.

Özalp, Kazım (1992). *Atatürk'ten Anılar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Öztürk, Kazım (1981). *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları II*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Pehlivanlı, Hamit, Yusuf Sarınay ve Hüsamettin Yıldırım (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918–1939)*. Ankara: Asam Yay.

[Sevük], İsmail Habib (1937). *O zamanlar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

_____ (1939). *Atatürk İçin*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Sonyel, R. Salahi (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*. Ankara: TTK Yay.

Soyak, Hasan Rıza (2004). *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Soysal, İsmail (1983). *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920–1945) I*. Ankara: TTK Yay.

Sökmen, Tayfur (1978). *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*. Ankara: TTK Yay.

Tekin, Mehmet (1993). *Hatay Tarihi*. Antakya: Hatay Kültür, Turizm ve Sanat Vakfı Yay.

Tengirşenk, Yusuf Kemal (2001). *Vatan Hizmetinde*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.

Tevetoğlu, Fethi (1987). "Kızılaycı Hamdi Bey". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 3* (9): 681-690.

Ünal, Tahsin (1978). *Türk Siyasi Tarihi 1700–1958*. Ankara: Emel Yay.

Yalman, Ahmet Emin (1970). *Gördüklerim ve Geçirdiklerim* (1922–1944) III. İstanbul: Yenilik Basımevi.

Yavuz, Bige (2000). "1921 Tarihli Türk–Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşaması". *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Yerasimos, Stefanos (1995). *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*. İstanbul: İletişim Yay.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1991). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1997). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

TBMM Gizli Celse Zabıtları II (1999). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Atatürk's Struggle for The Annexation of Hatay to Turkey

Ercan Karakoç*

Abstract: The Sanjak of Alexandretta was occupied by the Allies following the Armistice of Moudros in October 1918. During the occupation, Mustafa Kemal Pasha was the Yıldırım Army Group Commander in the region. Although İskenderun (Alexandretta) was included in the National Pact declared by the last term of the Ottoman Parliament, it was still under French control. This study explores the foreign policies and strategies that were followed in order to make İskenderun (Hatay) a part of Turkey, focusing especially on Atatürk's insightful international policy which led to the successful finalization of this issue.

Key Words: Alexandretta (İskenderun), National Pact, The Ankara Agreement, Atatürk, Tayfur Sökmen, Abdurrahman Melek, France.

* Gebze Institute of Technology, Program in National Security Strategies / KOCAELİ
ercankarakoc@hotmail.com

© Ahmet Yesevi University Board of Trustees

Борьба Ататюрка за город Хатай

Ержан Каракоч*

Резюме: Искендерун после Мудросского перемирия был оккупирован государствами Антанты. Во время оккупации в этом районе Мустафа Кемаль Паша был командиром армии группы Йылдырым. Искендерун был включен в Мисак-и Милли (национальный договор), объявленный последним Османским парламентом Мебусан. Хотя этот район содержался в национальном договоре, Искендерун (Хатай) контролировала Франция. Эта работа исследует внешнюю политику и стратегии, которых придерживался Ататюрк, в деле присоединения Искендеруна (Хатай) к Турции; особенно выделена его политика анализа и умелого использования международной ситуации, которая принесла наибольший успех в данной ситуации.

Ключевые Слова: Искендерун, национальный договор, соглашение Анкары, Ататюрк, Тайфур Сокмен, Абдуррахман Мелек, Франция.

* Высший технологический институт Гебзе, кафедра стратегии национальной безопасности / Коджаели
ercankarakoc@hotmail.com

билиг ✦ лето 2009 ✦ Выпуск: 50: 97-118
© Полномочный Совет университета имени Ахмета Ясави